

התרבות היהודית בזיקתה אל התנ"ך והוראתה

מדריך לכתיבת עבודת גמר

תשע"ח

תוכן העניינים:

מס' עמוד	הנושא
3	א. מהות העבודה
4	ב. מטרות העבודה
4	ג. מבנה עבודת גמר
5	ד. היקף העבודה
5	ה. הנחיית הסטודנט
5	ו. הגשת הצעת מחקר
6	ז. לוח זמנים בכתיבת עבודת הגמר
7	ח. הצגת העבודה בכנס מחקר של המכללה
7	ט. הערכת עבודת הגמר
8	י. מחוון להערכת עבודת גמר
9	יא. כללים לרישום ביבליוגרפי
11-10	יב. דוגמא לכתיבת הקדמה לעבודת מחקר

- המדריך כתוב בלשון זכר מטעמי נוחות אך הוא מיועד לסטודנטים וסטודנטיות כאחד.

א. מהות העבודה:

במהלך לימודיו לתואר השני נדרש הסטודנט להגיש עבודת גמר המשקפת את יכולתו ליישם את הידע ואת המיומנויות והתובנות השונות שרכש בשתי שנות הלימוד. העבודה דורשת חשיבה אקדמית ברמה גבוהה ויכולת לתרגם את החשיבה לעבודת מחקר הנעשית בכתובה אקדמית נאותה.

בשל חשיבותה של העבודה כמשקפת את מכלול כישוריו האקדמיים של הסטודנט המתעתד לסיים תואר שני, יינתן לה משקל של 30% בציון הסופי של הסטודנט לתואר. כתיבת העבודה וקבלת ציון עובר עליה, היא תנאי לסיום התואר השני.

עבודת הגמר היא עבודה אישית. עבודה זו יכולה להתבסס על סמינריון שכתב הסטודנט במהלך לימודיו לתואר השני ובתנאי שתודגש האבחנה בין העבודה הסמינריונית ובין עבודת הגמר המתבססת עליה.

עבודת הגמר: העבודה תעסוק בחקר בין-תחומי במדעי היהדות בזיקתם אל התנ"ך. נדרש שנושא העבודה יהיה רלוונטי לתכנים הנלמדים במערכת החינוך ושיש בו כדי לקדם את הוראתם של תכנים אלו.

בהתאם לאופייה ורוחה של התוכנית ושל סגל ההוראה שלה עבודת גמר תהיה **עיונית-מחקרית**. ההיבט היישומי יבוא לידי ביטוי, כאמור, בזיקת נושא עבודת הגמר לתוכניות הלימודים הקיימות ו/או כתשתית עיונית-מחקרית לבניית תכניות עתידיות במסגרות חינוכיות שונות – הן בחינוך הפורמלי והן בחינוך הבלתי פורמלי.

עבודת גמר בתוכנית תהיה, כאמור, **בין-תחומית**. כלומר, על העבודה לעסוק לפחות בשני תחומים מבין התחומים שלהלן ולכלול השוואה או דיון בזיקה שביניהם לבין התנ"ך:

ספרות קומראן, ספרות האגדה (מתוך הספרות המדרשית והתלמודית), פרשנות (רש"י, רמב"ן, שד"ל וכו'), עולם ההלכה והמנהג (משנה תורה לרמב"ם, ספרות המנהגים וכו'), הגות (ר' יהודה הלוי, רמב"ם, הרב י"ד סולובייצ'יק וכו'), עולם התפילה והפיוט (יניי הפייטן, ר' שלמה אבן גבירול וכו'), הספרות החדשה (זלדה, עגנון וכו'), אומנות חזותית לתחומיה (איור, ציור, פיסול וכו'), וכן היסטוריה, לשון, וכו'.

הרחבת עבודת סמינריון לעבודת גמר. ניתן, כאמור, להרחיב עבודת סמינריון מצטיינת (ציון 85 ומעלה) לעבודת גמר במידה שקיימת אפשרות ורצון של מדריך העבודה הסמינריונית להדריך את המשך המחקר בנושא. אם הסטודנט מרחיב את העבודה הסמינריונית, היקף עבודת הגמר לא יפחת מ- 25,000 מילים.

במסגרת הרחבת העבודה הסמינריונית לעבודת גמר יש להרחיב את ההיבט הבין-תחומי של העבודה. אם, לדוגמה, העבודה הסמינריונית עסקה בהשוואה או בזיקה שבין שני תחומים, הרי עבודת הגמר צריכה להתייחס לתחום נוסף, כך שעבודת הגמר תעסוק בזיקה בין שלושה תחומים שונים לפחות. יודגש: עבודת גמר היא עבודה עצמאית וחדשה אף שחלקים ממנה יכולים להיות

מבוססים על העבודה הסמינריונית. אין היא בגדר הרחבת עבודה סמינריונית על ידי הוספת פרק אחד או שנים.

ב. מטרות העבודה:

1. הסטודנט יביא לביטוי את כישוריו האקדמיים שרכש במהלך שתי שנות לימודיו בתוכנית ויכתוב עבודה אקדמית שיש בה תכנון וביצוע מחקר עיוני. הסטודנט יגיש עבודה המשלבת מחקר בין תחומי במדעי היהדות בזיקתה לתנ"ך.

ג. מבנה עבודת הגמר:

עבודת גמר תכלול את המרכיבים הבאים, על פי סדר הופעתם:

1. דף שער - בו יירשם במרכז העמוד נושא עבודת הגמר ומתחת לכך ייכתב: 'עבודת גמר לתואר שני במסלול 'התרבות היהודית בזיקתה אל התנ"ך והוראתה', המכללה האקדמית חמדת הדרום", שנת הלימודים (כללית ועברית) ... בשליש התחתון של העמוד ייכתבו שם מנחה העבודה, שם הסטודנט המגיש את העבודה, ומספר תעודת הזהות של הסטודנט. בתחתית העמוד ייכתב: אני (שם המנחה ותוארו/ה) מאשר/ת את הגשת העבודה לשיפוט (חתימה) (תאריך).

2. דף תוכן עניינים - המפרט את חלקי העבודה על פי מספרי העמודים שלהם.

3. תקציר - התקציר ייכתב בעברית ובאנגלית ובו יוצג נושא המחקר, דרך בדיקתו, הממצאים המרכזיים והמסקנות. התקציר יהיה בהיקף של כ- 250 מילים.

4. מבוא/הקדמה - פרק זה יכלול סקירה קצרה של נושא המחקר, סקירה של מחקרי-בסיס שעסקו בנושא זה, והבהרת הצורך לחקור את הנושא הנדון בעבודה. בהקדמה זו יציג הסטודנט את הטיעון המרכזי שברצונו לפתח וכן יציג את הדרך שבה הוא מבקש לבסס טיעון זה. בסיומו של פרק זה יציג הסטודנט בקצרה את גם הפרקים ופרקי המשנה של עבודתו.

5. פרקי העבודה - החלוקה לפרקים ולפרקי משנה תעשה לפי החלטת הסטודנט בהתאם לציר כרונולוגי או לציר תימטי. בסיומו של כל פרק ייערך סיכום שידגיש את עיקרי תוצאות המחקר. סיכומים אלו הנם משמעותיים ביותר, מכיוון שבהם יבוא לידי ביטוי כושרו של הסטודנט לנתח את הממצאים בשיטתיות, בראייה רחבה ותוך מתן פרשנות מקורית ומעמיקה.

6. סיכום ומסקנות

בפרק זה יסכם הסטודנט את עיקרי הדברים שעלו מהמחקר שערך, ויציג מסקנות אפשריות למחקרי המשך.

7. רשימה ביבליוגרפית

כמקובל בעבודה אקדמית, תובא רשימה של כל המקורות, בעברית ובאנגלית, ששימשו לכתיבת העבודה. מצופה כי בעבודת גמר יהיו כ- 30 מקורות ביבליוגרפיים. מומלץ שלפחות שלושה מהם יהיו באנגלית וכשליש מהם מעודכנים מעשר השנים האחרונות. יש להקפיד על אבחנה בין ספרות מקור, ספרות רבנית וספרות מחקר.

ציון המקורות בגוף העבודה וברשימה הביבליוגרפית יהיה על פי כללי הציטוט הנהוגים במדעי היהדות. וראו על כך עוד להלן בנספח למסמך זה.

8. נספחים - בסוף העבודה יצורפו נספחים רלוונטיים (מקורות, יצירות אמנות רלוונטיות וכו').

ד. היקף העבודה:

היקף העבודה יהיה עד 20,000 מילים בגופן דוד 12, רווח שורה וחצי, יישור דו-צדדי. היקף העבודה אינו כולל את הנספחים. אם הסטודנט מרחיב את העבודה הסמינריונית שכתב - היקף עבודת הגמר לא יפחת מ- 25,000 מילים.

ה. הנחיית הסטודנט:

1. השתתפות בסדנא שנתית לכתיבת עבודת גמר - חובה -

במערכת השעות של שנה ב' תתקיים סדנא בהיקף של 2 ש"ס. ההשתתפות בסדנא היא חובה. במהלך הסדנא יתרגלו הסטודנטים עקרונות מחקר וכתיבה אקדמיים וכן יינתן סיוע בשלבים הראשונים של כתיבת העבודה.

2. הנחיה נושאית - לכל סטודנט ייבחר מנחה אישי מרשימת חברי סגל התוכנית או מחוצה לה, בעל מומחיות בנושא העבודה. כל מרצה יציג לסטודנטים נושא מחקר כללי שבו יתמקדו עבודות הגמר בהנחייתו (נושא-ג), וכן את נושאי המשנה שבהם יוכלו הסטודנטים לעסוק. ההנחיה תיערך בכמה דרכים: מפגשים פנים אל פנים, מפגשים מקוונים, דרך הטלפון ובאמצעות הדואר האלקטרוני. מועד ההתקשרות הראשונה עם המנחה יהיה לאחר שהסטודנט יגיש בכתב בקשה לכתוב עבודת גמר, בצירוף נושא-הגג שעליו מבקש הסטודנט לכתוב. לאחר קבלת בקשת הסטודנט יימסר לו שם המנחה שילווה אותו במהלך כתיבת העבודה (ראו בסעיף ו'). מנחה העבודה הוא גם המעריך הראשון של העבודה.

ו. הגשת הצעת מחקר

1. בחירת נושא ומנחה לעבודה

בתחילת הסמסטר הראשון של שנה ב', יבחר הסטודנט את נושא הגג ואת הנושא הספציפי שבו יעסוק בעבודת הגמר שלו. את הצעתו הוא יגיש למזכירות המכללה על גבי הטופס 'הצעה לבחירת נושא ומנחה עבודת הגמר'. בטופס זה על הסטודנט להציג שני נושאי גג אפשריים, על מנת להגדיל את האפשרות לאשר לסטודנט נושא ומנחה המועדף על ידו. אין ערובה שיאושר לסטודנט הנושא או המנחה שציין.

2. מינוי מנחה אישי - עד יום 24/10/17 ימונה לסטודנט מנחה אישי.

3. הגשת הצעת המחקר -

הסטודנט יגיש למזכירות התוכנית, בתיאום עם המנחה ובאישורו, את הצעתו לעבודת הגמר. ההצעה תוגש עד ליום 21/11/17.

אורך ההצעה עד שלשה עמודים בגופן דוד 12, ברווח שורה וחצי.

ההצעה תכלול את המרכיבים הבאים:

- א. נושא עבודת הגמר ושם המנחה.
- ב. טיוטה של פרק המבוא העתידי לעבודה (הכולל התייחסות לסוגיות המחקריות המרכזיות בעבודה). היקף המבוא יהיה בין עמוד לשני עמודים.
- ג. מטרות העבודה.
- ד. ראשי פרקים של העבודה (לפחות שלושה).
- ה. רשימה ביבליוגרפית קצרה (עד ששה פריטים מרכזיים).

4. אישור הצעת המחקר -

הצעת המחקר תיבחן על ידי ראש התוכנית וחבר סגל נוסף. ההצעה תאושר על דעת שני חברי הסגל. אם יידרשו תיקונים, ההצעה תוחזר עם הערות מנחות והסטודנט יידרש להגישה מחדש בחתימת המנחה לא יאוחר מיום 30/1/2018. הסטודנט לא יוכל להמשיך תהליך ההנחיה של העבודה ללא אישורה של הצעת המחקר.

ז. לוח זמנים בכתיבת העבודה:

סטודנט יוכל להגיש את בקשתו לגבי תחום העניין שעליו הוא רוצה לכתוב לאחר שסיים עבודה סמינריונית אחת והגיש אותה, גם אם עדיין לא קיבל ציון עליה.

1. הסטודנט יגיש למרכז התוכנית את בקשתו לגבי סוג העבודה ותחום העניין בחודש ספטמבר 2017.
2. קביעת מנחה אישי לסטודנט תתבצע עד יום ג' 24/10/17.
3. הגשת הצעת המחקר באישור המנחה תתבצע עד 21/11/17.
4. אישור ההצעה על ידי מרכז התוכנית- יינתן עד 12/12/17.
5. כתיבת העבודה תיעשה במהלך שנת הלימודים השנייה בתוכנית.
6. הצגת עבודת הגמר תתקיים בכנס סיום שנת הלימודים (פרטים על הצגת העבודה יימסרו בהמשך), בסוף חודש יוני של שנת הלימודים השנייה של הסטודנט.
7. הגשת העבודה לשיפוט תתבצע עד 30/9/18. עבודה המוגשת ללא אישור המנחה לא תתקבל.

8. הערכת העבודה על-ידי המנחה ובודק נוסף תיעשה עד חודש וחצי מיום הגשת העבודה למזכירות התוכנית.

סיכום לוח זמנים לביצוע עבודת הגמר

שלב						
					ספטמבר 2017	הגשת בקשה לסוג העבודה ותחום העניין
				עד 24/10/17		מינוי מנחה
				עד 21/11/17		הגשת הצעת מחקר
			עד 12/12/17			אישור ההצעה
		במהלך שנה ב'				כתיבת העבודה
	יוני 2018					הצגת העבודה בכנס
עד 30 לספטמבר 2018						הגשת העבודה לשיפוט
כחודש וחצי מיום ההגשה						מתן הערכה

ח. הצגת העבודה בכנס מחקר של המכללה:

בסוף חודש יוני של השנה השנייה (ביום האחרון של סמסטר ב'), יתקיים במכללה כנס מחקר ובו תוצגנה עבודות גמר נבחרות על-ידי הסטודנטים במליאת הכנס. לכל עבודה שתוצג בכנס יוקדשו עד 15 דקות הצגה ועוד 5 דקות להתייחסות הקהל.

ט. הערכת עבודת הגמר:

ציון עובר של עבודת גמר יהיה 70

העבודה תוערך על-ידי שני מעריכים: המנחה ובודק נוסף שימונה ע"י מרכז התכנית. הערכת העבודה על ידי המנחה והבודק הנוסף תעשה באמצעות מחוון אחיד שיקצה נקודות מקסימאליות לרכיבי העבודה (סעיף י'). הציון של כל בודק יהיה 45% וציון ההערכה יהיה ציון משוקלל של שני המעריכים. 10% נוספים מציון העבודה יקבעו על ידי המנחה על פי אופן העבודה, ההתמדה, ההשקעה והיזומה של הסטודנט.

במקרה ופער הציונים בין שני המעריכים את העבודה עולה על 25 נקודות, תימסר העבודה למעריך שלישי והציון הסופי יהיה שקלול של הציונים שהעניקו שלושת המעריכים. משקל המעריכים יהיה זהה. הקורא השני והקורא השלישי (אם יהיה צורך למינוי מעריך שלישי) יקבלו את העבודה ללא זיהוי שם הכותב והמנחה (עבודה אנונימית). הסטודנט לא ידע את שמות הבודקים הנוספים.

י. מחוון להערכת העבודה

מסקל בהערכה	קריטריון ההערכה	רכיב
10%	ענייני, מציג את התייחסויות המחקר ושאלת המחקר ומכין את הקורא לקריאת העבודה	מבוא
20%	ספרות מחקר מגוונת, עדכנית ורלוונטית; אופן הצגת הספרות והזיקות בין הדעות והגישות השונות בספרות המחקר	התייחסות לספרות המחקר
10%	הצגה ראויה של מקורות ראשוניים ומשניים בהתאם לצרכי העבודה, ולעקרונות המחקר.	מקורות ראשוניים ומשניים
28%	דיון במשמעות ממצאי המחקר, קשירת הממצאים לרקע העיוני ואל השערות ומטרות המחקר	דיון
12%	ניסוח בהיר בלשון תקינה ובשפה עשירה ולפי כללי הכתיבה האקדמית. מבנה העבודה קוהרנטי, בעל סדר לוגי וברור. יצירת קישורים בין חלקי העבודה השונים.	כתיבה אקדמית
10%	הצגת הביבליוגרפיה לפי הכללים המוצעים	ביבליוגרפיה
10%	יצירתיות, חשיבה ביקורתית וחדשנות העבודה	ייחודיות

אנו מקווים שהתלמידים ימצאו את כתיבת עבודת הגמר כחוויה אינטלקטואלית שתאפשר להם לתת ביטוי מלא לכל מה שלמדו במהלך שתי שנות הלימוד

רשימת קיצורים ביבליוגרפיים (דוגמאות)

א. מקורות

אדר"ן=אבות דרבי נתן, מהדורת ש"ז שכטר (עם ציונים למקבילות בין הנסחים ולתוספות שבמהדורת שכטר בתוספת אקדמות מילין מאת מנחם קיסטר), בית המדרש לרבנים באמריקה, ניו יורק-ירושלים תשנ"ז.
 ב"ר=בראשית רבה, מהדורת י' תיאודור וח' אלבק, ספרי ואהרמן, ירושלים תשכ"ה.
 מכילתא דר"י=מכילתא דרבי ישמעאל, מהדורת ח"ש הורוביץ וי"א רבין, במברג את ואהרמן, ירושלים תש"ך.
 קדמוניות=יוסף בן מתתיהו קדמוניות היהודים, א-ג, (תרגם מיוונית א' שליט), מוסד ביאליק, ירושלים תשכ"ג.

ב. פרשנות מסורתית

אור הישר=הרב ש"י הילמן, ספר אור הישר על ירושלמי נשים ונזיקין, ירושלים תש"ח.
 שדה יהושע=הרב י' בנבנשתי, שדה יהושע, מהדורת צילום, ירושלים תשס"ב.
 שתא"י=ז"ו רבינוביץ, שערי תורת ארץ ישראל, (יו"ל ע"י יצחק רבינוביץ), ירושלים ת"ש.
 תו"פ=ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה: באור ארוך לתוספתא סדר נשים, א-ג, נויארק תשכ"ז-תש"ג.

ג. ספרות מחקר

אופנהיימר, הגליל=א' אופנהיימר, הגליל בתקופת המשנה, ירושלים תשנ"א.
 אחיטוב, מגמות=י' אחיטוב, 'מגמות שונות ביחס אל הצבא בציונות הדתית', אתר האינטרנט של מרכז יעקב הרצוג (http://www.merkazherzog.org.il/info/mamrim/yoske2.htm#_ftn1), נצפה בתאריך 13.10.10
 אלבק, נוסחאות=ח' אלבק, 'נוסחאות במשנה של האמוראים', ספר היובל לרצ"פ חיות (בעריכת א' אפטוביצר וז' שווארץ), וינה תרצ"ג, עמ' א-כח.
 אלבוגן, התפילה=י"מ אלבוגן, התפילה בישראל בהשתלשלותה ההיסטורית (י' עמיר מתרגם), תל-אביב תשמ"ח.
 אלסטר, דמאי=ר' אלסטר, היבטים דתיים וחברתיים של הלכות דמאי בספרות חז"ל, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תש"ע.
 אפטוביצר, המקדש=א' אפטוביצר, 'בית המקדש של מעלה לפי האגדה', תרביץ ב (תרצ"א), עמ' 137-153; עמ' 257-287.
 אפשטיין, מלס"א=י"נ אפשטיין, מבואות לספרות האמוראים (בעריכת ע"צ מלמד), ירושלים תשכ"ג.
 אקרמן, הקלה = R. Hayyim Hirschensohn on the Need for Leniency in Halakhic Decision-Making", *Modern Judaism* 22:3 (October 2003), pp. 261-280.
 ביכלר, הטוב והמטיב=א' ביכלר, 'תולדות ברכת הטוב והמטיב שבברכת המזון ומצב ארץ יהודה אחר השמד', מאמרים לזכרון ר' צבי פרץ חיות מאת אוהביו ומכבדיו, וינה תרצ"ג, עמ' קלז-קסז.
 פרידמן, פוסק = S. Freedman, *Rabbi Shlomo Goren: Torah Sage and General*, Jerusalem and New York: Urim Publications, 2006.
 תדמור, תגלת פלאסר=ח' תדמור, הערך 'תגלת פלאסר', אנציקלופדיה מקראית, ח, תש"ס, טורים 430-415.

ד. ספרות כללית

בן גוריון, היומן=ד' בן גוריון, מן היומן (בעריכת ג' ריבלין וא' אורן), תל אביב תשמ"ו.
 ברוך, בתום=א' ברוך, בתום לב, ירושלים 2001.
 גרינברג, אזור=א"צ גרינברג, אזור מגן, באמצע העולם ובאמצע הזמנים, תל אביב 1979.
 הוברמן, חנן=ח' הוברמן, חנן פורת: סיפור חייו, תל אביב 2013.

בין גבורת שאול לגבורת מורדי הגטאות:

מיתוס מצדה בהגותם של הרב שלמה גורן והרב מ"צ נריה

א. הקדמה

סיפורו של הקרב האחרון במצדה, במסגרת המרד הגדול ברומאים שהתקיים בשנים 66-73 לספירה, תפס מקום חשוב ומרכזי בתפיסת עולמם של גורמים שונים בתנועה הציונית החל משנות ה-20 של המאה הקודמת.¹ השימוש בסיפור זה, ובנייתו כמיתוס מכונן, ביקש להעצים את ממד הגבורה והעוצמה הפיזית בעם היהודי, מתוך הרצון לעצב דגם של 'יהודי חדש'.² מאפייניו המרכזיים של 'יהודי חדש' זה יהיו העמדת העוצמה והכוח הפיזי במקום מרכזי בסולם הערכים, וגיבוש זהות קולקטיבית הקשורה במקום מוגדר - ארץ ישראל.

בניית מיתוס זה התבססה בעיקר על הדגשת גבורתם של הלוחמים, בשילוב מסעות וטיולים להכרת מרכיביו הטופוגרפיים הייחודיים של ההר. עוז אלמוג מציין כי בשיעורי התנ"ך בבתי הספר בתקופה זו ניתן דגש על דמויות של גיבורים כגון שמשון, גדעון, אלעזר בן יאיר, ולא של דמויות כרש"י, הרמב"ם ועוד.³ מקומו של מיתוס זה בתנועה הציונית בא לידי ביטוי הן בתחום הכתיבה הספרותית בנושא, כגון 'מסכת מצדה', הגדת החירות⁴ ועוד, והן בתחום המעשה החינוכי והסמלי, כגון טיולים למצדה.⁵ עם מינויו של משה דיין כרמטכ"ל, הפכה מצדה לאתר לקיום טקסים צבאיים, כגון השבעת טירונים.⁶ לכך יש להוסיף גם את ההתגייסות חסרת התקדים לחפירות במצדה בניהולו של הפרופ' יגאל ידין, בשנות השישים.⁷ וכך כותב יגאל ידין בספרו:

חשיבותה המדעית של חפירת מצדה רבה היא, אולם לכולנו – לארכיאולוגים ולשאינם ארכיאולוגים – מצדה היא בראש ובראשונה סמל, מצבה לקדושי האומה, לגיבורים שהעדיפו מוות על חי עבודת ושעבוד ברוח ובגוף.⁸

הציונות הדתית תפסה את עצמה לאורך השנים כשותפה טבעית לתנועה הציונית ולחזון של שיבת היהודים לארצם. דב שוורץ מציין בתחילת ספרו 'הציונות הדתית בין היגיון למשיחיות', כי "כבר בראשית קיומה של התנועה (הציונית דתית – י"ז) היו הוגי הציונות הדתית חוזרים בתחושה של

¹ ראו למשל שקד, הכותל עמ' 118-130. לדיון בהיווצרותו של מיתוס זה ראו ביתן, מצדה עמ' 221-235.

² ביתן, מצדה עמ' 221.

³ אלמוג, הצבר עמ' 224.

⁴ ביתן, מצדה עמ' 225.

⁵ מדובר בעיקר בטיולים של תלמידים ומוריהם ובהמשך גם של תנועות הנוער (ביתן, מצדה עמ' 224; שפירא, חרב היונה עמ' 427).

⁶ ביתן, מצדה עמ' 231. ראו למשל את תיאורו של גל הירש (הירש, סיפור עמ' 15): "...עוד בחשכה, עלו והעפילו אל פסגת המצדה. שם הנחנו תפילין יחד, כל בני מחזורי, כנהוג בערד, וגם נשבענו 'שנית מצדה לא תפול'... שורות שורות עמדנו והנחנו תפילין, התפללנו. הטקס היה רב-רושם ומרגש מאוד".

⁷ ראו למשל שביט, אמת עמ' 27-54.

⁸ ידין, מצדה עמ' 13.

מהפכה, וכדומה שלתודעה זו היה בסיס איתן.⁹ בין מרכיביה של מהפכה זו היה הרצון להמיר את התא הקהילתי כביטוי של מיעוט דתי בגלות למעמד הלאום שיש לו עצמאות מדינית, חבל אדמה ומאפיינים לאומיים נוספים במדינת ישראל.¹⁰

עם זאת, השילוב בין ערכים ציוניים לבין ערכים דתיים עורר בציונות הדתית שאלות מתמידות על האיזון הראוי בין ערכים אלו. אם מיתוס מצדה הפך לערך מכונן בחברה הישראלית, הרי שעלתה השאלה מה היה יחסה של הציונות הדתית לשימוש במיתוס זה של מצדה, ולחינוך הנוער על פיו.¹¹

הטיעון שארצה להציג במחקר זה הוא שהשימוש במיתוס מצדה במדינת ישראל שימש כזרז להוגי הציונות הדתית להגדיר אף הם את מושג 'היהודי החדש', ואת תפיסותיהם לגבי המושג 'קידוש השם'.¹² חשוב לציין לצורך בניית הגדרות אלה יעלה לדיון לא רק סיפור מצדה, אלא גם אירועי השואה מזה ושאל המלך והקמת מדינת ישראל מזה. לשם הוכחת טיעון זה אפתח בתיאור של תופעת ההתאבדות הלאומית במלחמות היהודים עם הרומאים, ובדיון במרכיבים מרכזיים של תופעה זו. בהמשך אסקור את דבריהם של הרב שלמה גורן והרב משה-צבי נריה, ביחס למיתוס מצדה בימינו בפרט, ולמודל הגבורה הנכון והרצוי במדינת ישראל בכלל.

ב' בראון בספרו על החזון איש כותב:

לא תמיד מודע הפוסק עצמו לכל ההנחות הסמויות הללו ולעתים רחוקות עוד יותר הוא משתף בהן את קוראיו. אולם חלק מתהליך הבנתנו את פסק ההלכה כולל את פענוחן של הנחות אלה כפי שהוא משתקף בפסקיו.¹³

במחקר זה, ננסה להראות ולהבהיר את גישותיהם של הרבנים גורן ונריה, לסוגיה זו, ובעיקר להציג הנחות יסוד גלויות וסמויות של כתיבתם ההלכתית. ניתן להקדים ולומר כבר בשלב זה כי הרב נריה בוחר למקד את דיונו במעשה מצדה כסוגיה עקרונית הרלוונטית לציבור כולו, ואילו הרב גורן ממקד את דבריו דווקא ביחס לחיילי צה"ל, ולתפקידם הרצוי בהקשר זה.

⁹ שוורץ, הציונות עמ' 15.

¹⁰ שוורץ, הציונות עמ' 16–17.

¹¹ לדיון בשאלת החשיבה המילטריסטית בציונות הדתית ראו הולצר, לאומיות; לוביץ, צבא עמ' 128–134; לוז, הדת עמ' 247–276. לדיון בתפיסת המילטריזם בחברה הישראלית ראו למשל קימרינג, מיליטריזם עמ' 124–131.

יש לציין כי היחס השלילי לכה ולכוחניות מתבטא אף בעיצובן המדרשי של פרשיות מקראיות וראו למשל שגיא, קידוש השם עמ' 55–68.

¹² יש להעיר כי המושג 'קידוש ה' כמושג הקשור למוות על מצוות מסוימות נקבע בתקופה מאוחרת לגזירות הדריאנוס (גרינולד, קידוש השם עמ' 476–484).

¹³ בראון, חזו"א עמ' 736.